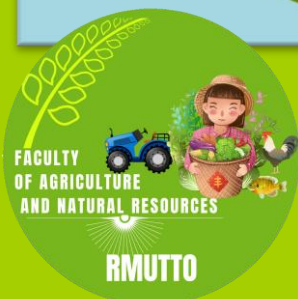
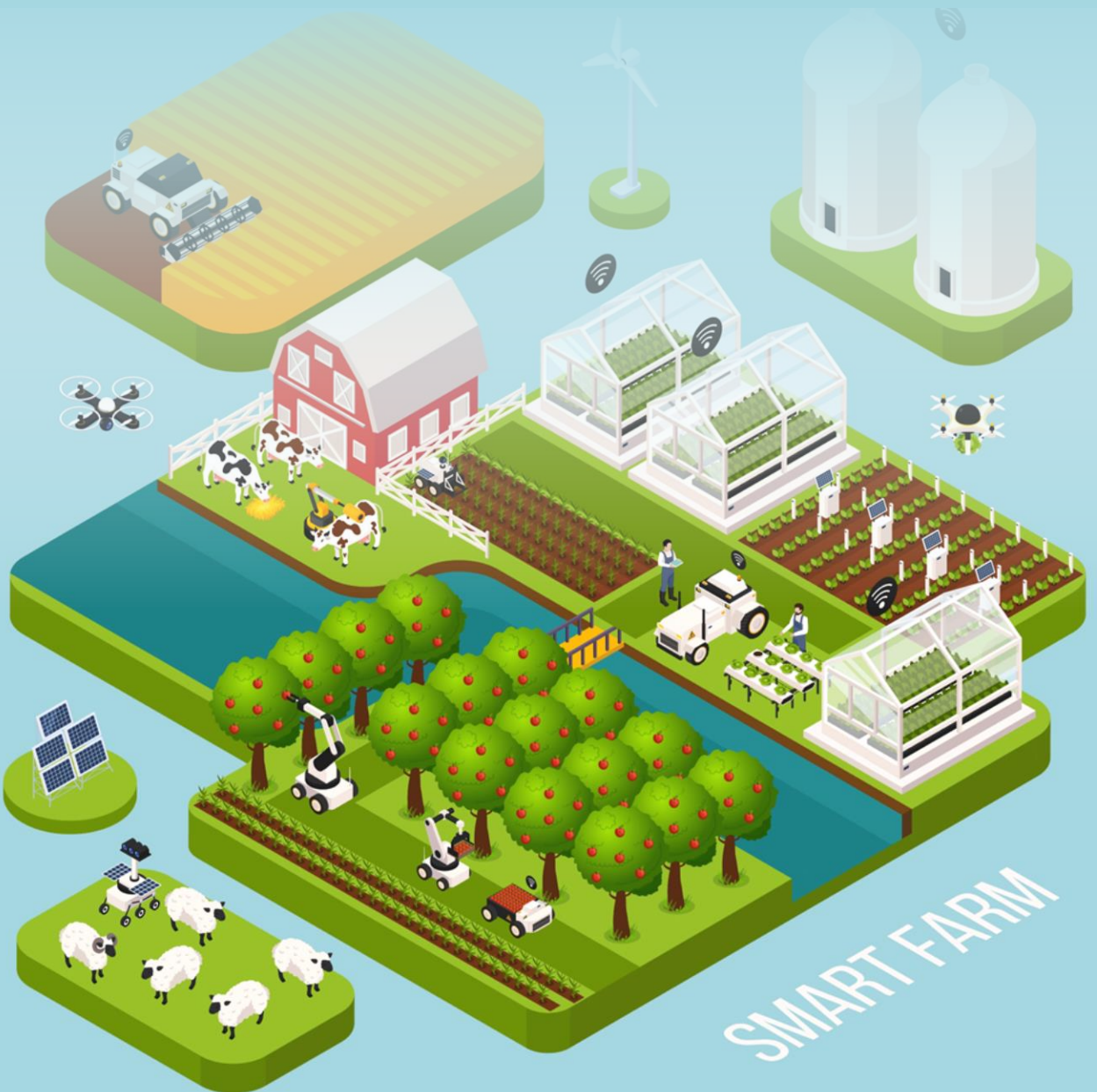

จุฬารคณะเกษตรศาสตร์และทรัพยากรธรรมชาติ

ตอน ประเพณีลงแขกเกี่ยวข้าว

เมษายน 2563

โดยคณะเกษตรศาสตร์และทรัพยากรธรรมชาติ
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลตะวันออก วิทยาเขตบางพระ

จ.ชลบุรี

ตอน... ประเพณีลงแขกเกี่ยวข้าว

คณะเกษตรศาสตร์และทรัพยากรธรรมชาติ

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลตะวันออก วิทยาเขตบางพระ จ.ชลบุรี

ประเพณีลงแขกเกี่ยวข้าว เป็นประเพณีไทยอีกอย่างหนึ่งของชาวนาไทย ซึ่งนับวันจะหาได้ยากในสภาพปัจจุบัน ในอดีต เมื่อถึงฤดูเก็บเกี่ยวข้าว คนในหมู่บ้านก็จะบอกกล่าวกัน วันนี้จะมีการเกี่ยวข้าวที่นาของใคร จากนั้นก็ค่อยๆทยอยวนเวียนกันไปเกี่ยวข้าว บ้านไหนที่เป็นเจ้าบ้านก็จะมีหน้าที่หุงหาอาหาร เตรียมสำหรับกับข้าวและน้ำท่าไว้รอ คนที่เป็นเจ้าของนาเองแทบจะไม่ได้จับเกี่ยวเกี่ยวข้าวเลยด้วยซ้ำ นี่คือคำบอกเล่าของปู่ยาตายายในอดีตร

ภาพบน: งานวันเกี่ยวข้าวคณะ เกษตรฯ ในวันที่ 24 พ.ย. 2562

ภาพล่าง: การเตรียมเสียน้ำท่าแก่ ผู้ที่มาลงแขกเกี่ยวข้าวจากเจ้าบ้าน

ปัจจุบันกิจกรรมเหล่านี้ยังพอมิให้เห็นอยู่บ้าง ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เมื่อถึงฤดูเกี่ยวข้าว จะมีการบอกกล่าวลูกหลาน ญาติสนิทมิตร สหายให้มาช่วยกันเกี่ยวข้าว ลูกหลานที่ทำงาน ต่างถิ่น ก็จะพากันลางานกลับบ้าน เพื่อมาช่วย ครองครว้เกี่ยวข้าว อย่างไรก็ตาม ด้วยสภาพ เศรษฐกิจที่ไม่เอื้ออำนวย การลางานหลายวัน อาจส่งผลกระทบต่อนายจ้าง และสุดท้ายก็ ส่งผลกระทบต่อแรงงานเอง อาจทำให้ถูกเลิก จ้างได้ ดังนั้นการกลับไปช่วยครองครว้เกี่ยว ข้าวจึงเห็นได้น้อยมากในปัจจุบัน

นอกจากนั้นสังคมปัจจุบันเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น มีการประกอบอาชีพที่หลากหลาย ทั้งข้าราชการ งาน ประจำ รับจ้างทั่วไป แต่ละครอบครัวมีการะหน้าที่ต้อง รับผิดชอบแตกต่างกันไป ดังนั้นทุกคนจะต้องให้ ความสำคัญกับอาชีพซึ่งจะนำมาซึ่งรายได้หลักของ ตนเอง การช่วยเหลือในระยะเวลาที่จะกลายเป็นเรื่องยาก ชวนาสมัยใหม่เองก็ไม่อยากยุ่งยาก จึงเกิดเป็นคำที่ว่า "จ้างเอาดีกว่า" ทำให้ประเพณีอันความของไทยค่อยๆ เลือนหายไป

คณะเกษตรศาสตร์และทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลตะวันออก เล็งเห็นว่า ประเพณีลงแขกเกี่ยวข้าวของไทยซึ่ง เป็นประเพณีที่งดงาม ควรที่จะมีการอนุรักษ์ เอาไว้เพื่อถ่ายทอดวิถีอันดีงามเหล่านี้ไปสู่ลูก หลานในภายหน้า จึงได้จัดโครงการกิจกรรมวัน เก็บเกี่ยวข้าวขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่ออนุรักษ์ สืบสานประเพณี ศิลปวัฒนธรรมให้กับนักศึกษา ทุกคน ในวันที่ 24 พฤศจิกายน 2562

ภาพ: ข้าวระยะผลิบพลึง
(ที่มา: www.topica.com)

ประเพณีตามราชบัณฑิตยสภา คือ สิ่งที่มีนิยมถือประเพณีปฏิบัติสืบๆ กันมาจนเป็นแบบแผน "การลงแขกเกี่ยวข้าว" เป็นหนึ่งในการประเพณีปฏิบัติที่สืบทอดกันมาจนกลายเป็นประเพณีไทยที่มีความงดงามและแข็งแรง งดงามในเรื่องของน้ำใจไมตรี ความเอื้ออาทร แข็งแรงในความรักและความสามัคคี ประเพณีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันของชาวบ้าน ภาษาทางภาคกลางเรียกว่า "ลงแขก" ภาษาอีสาน จะเรียกว่า "เอาแหวง" ภาษาเหนือเรียกว่า "เอามือ" ส่วนภาษาใต้เรียกว่า "ออกปาก"

ข้าวระยะผลิบพลึง คือ ข้าวที่มีอายุ 30 วัน หลังจากออกดอก หรือเมล็ดมีการเปลี่ยนสีจากสีเขียวเป็นสีเหลืองทองประมาณ 80% ของรวง ซึ่งข้าวในระยะนี้เป็นข้าวที่มีน้ำหนักดี เมื่อสีแล้วจะได้ข้าวเมล็ดสวย ได้ข้าวเต็มเมล็ด หากเก็บเกี่ยวก่อนระยะนี้ จะได้น้ำหนักเมล็ดก็จริงแต่ความชื้นสูง เมื่อนำไปสีจะได้ข้าวที่มีสีขุ่น ผู้บริโภคจะกดราคาข้าวให้ถูกกลง แต่หากเก็บเกี่ยวหลังจากระยะนี้ เมล็ดจะร่วนง่าย มีความกรอบ เมื่อนำไปขัดสี เมล็ดจะแตก ราคาข้าวก็จะถูกลงเช่นเดียวกัน ดังนั้นชาวนาจึงต้องหมั่นสังเกตและจับบันทึกข้อมูลการออกดอกของข้าว รวมทั้งสามารถประเมินความสุกแก่ของข้าวในนาได้ เพื่อให้ได้ข้าวที่มีคุณภาพดี และราคาสูง

เมื่อเมล็ดข้าวมีสีเหลือง หรือที่เรียกว่า ข้าวระยะผลิบพลึง แสดงให้เห็นว่าถึงช่วงระยะเวลาของการเก็บเกี่ยวแล้ว

วิธีเกี่ยวข้าว

ให้ถือเคียวด้วยมือข้างที่ถนัด แล้วใช้เคียวเกี่ยวตวัถกอ ต้นข้าว ส่วนอีกมือหนึ่งรวบต้นข้าวไว้ แล้วใช้เคียวเกี่ยวลำ ต้นทิ้งกอ โดยทั่วไปจะเกี่ยวให้มีความยาวของต้นข้าวห่าง จากรวงข้าวในระยะที่พอเหมาะที่จะนำไปฟาดข้าวได้สะดวก หรือให้มีความยาวของต้นข้าวพอที่จะนำไปใช้ประโยชน์ อย่างอื่นได้ เช่น ใช้คลุมแปลงปลูกพืชผักชนิดอื่น เป็นต้น

เครื่องมือที่นิยมใช้สำหรับเกี่ยวข้าวของชาวนาใน ภาคเหนือ ภาคอีสานและภาคกลาง คือ "เคียว" ชาวนาจะ เกี่ยวข้าวด้วยการเรียงแถวเป็นหน้ากระดานไปตามแปลงนา ซึ่งก่อนการเกี่ยวข้าวจะเอาไม้รวบมานาบข้าวให้ล้มไปใน ทิศทางเดียวกัน ถ้าเกี่ยวตอนเช้าต้องนาบข้าวให้ล้มไปทาง ทิศตะวันตก ถ้าเกี่ยวตอนบ่ายต้องนาบข้าวไปทางทิศ ตะวันออก เพื่อเวลาเกี่ยวข้าวจะสามารถหลบแสงแดดได้

สำหรับเครื่องมือที่นิยมใช้ในการเก็บเกี่ยวข้าวของภาคใต้ คือ "แกะ" ซึ่งใช้เก็บเกี่ยวข้าวทีละรวง ถ้าหากต้นข้าวมีลำ ต้นสูงมากก่อนการเกี่ยวจะมีการข่มข้าวหรือปลักต้นข้าวให้ ล้มและอยู่ในทิศทางเดียวกัน เพื่อให้คอรวงอยู่ในระดับ เดียวกันเช่นเดียวกับภาคอื่นๆ

รวงข้าวที่เกี่ยวแล้วจะเอาวางผึ่งแดดให้แห้งประมาณ 4- 7 วัน แล้วจึงทำการมัดข้าว จากนั้นจะใช้ไม้หาบข้าวเพื่อ นำมาที่กองลานนวดข้าวสำหรับร่อนนวดข้าวต่อไป

การสาธิตการเกี่ยวข้าวจาก คุณแม่ เพ็ญจิต แสงสว่าง ประชาญชชาวบ้าน

การเกี่ยวข้าว

ลงแขกเกี่ยวข้าว

การนำข้าวออกจากแปลงเพื่อนำไปตาก

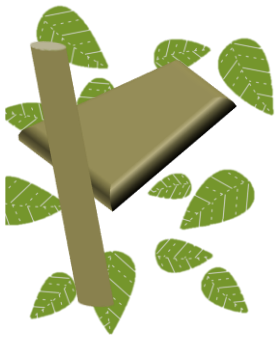
"แกะ" เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิมทางภาคใต้ ซึ่งมีมานานกว่า 100 ปี มีลักษณะเป็นใบมีดเล็กๆ ติดกับแผ่นไม้บางๆ ใช้เก็บข้าวที่ละรวงและนำไปมัดเป็น เลียงข้าว

ภาพ: แกะ เครื่องมือเกี่ยวข้าวของชาวนาภาคใต้ (ที่มา: เพอบบางปะกง สายน้ำแห่งชีวิต)

ภาพ: ลักษณะการจับแกะที่ถูกต้อง (ที่มา: เพอบบางปะกง สายน้ำแห่งชีวิต)

วิธีการใช้แกะเก็บข้าว คือ เอาแกะใส่เข้าไปในระหว่งนิ้วกลางกับนิ้วนาบ จะใช้มือขวาหรือมือซ้ายก็ได้ตามความถนัดของแต่ละคน ใช้นิ้วชี้กับนิ้วโป้งจับรวงข้าวเอามาทาบกับคมแกะ ใช้คมแกะตัดที่คอรวงข้าวแต่ละรวง ส่วนมืออีกข้างหนึ่งใช้จับรวงข้าวที่เก็บกับแกะจนเต็มกำมือ จากนั้นเอามารวมกัน ตัดต้นข้าวมาผูกรวงข้าวให้แน่นทำเป็นเลียงข้าวเพื่อนำไปเก็บไว้ในยุ้งข้าวต่อไป

ภาพ: เลียงข้าว (ที่มา: <https://www.hatyaifocus.com>)

การใช้แกะนั้น ถือว่าเป็นการเก็บข้าวเพื่อคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ เพื่อป้องกันไม่ให้มีข้าวปนได้อีกทางหนึ่ง อีกทั้งทางภาคใต้มีฤดูฝนมากกว่าฤดูอื่น การเก็บข้าวด้วยแกะเป็นการควบคุมความชื้นของรวงข้าวที่จะต้องเก็บไว้ในยุ้งฉาง เพราะการทำนาในภาคใต้ส่วนใหญ่ไม่ได้ทำนาเพื่อการค้าขายส่วนใหญ่จะเป็นการทำนาเพื่อกินในครัวเรือน

ภาพ: "เทพีเกี่ยวข้าว" การแสดงของนักศึกษา คณะเกษตรศาสตร์และทรัพยากรธรรมชาติ

เพลงเกี่ยวข้าว เป็นเพลงที่ร้องแก้กันเวลาเกี่ยวข้าว เป็นเพลงพื้นบ้านทางภาคกลางของประเทศไทย นิยมร้องในเวลาลงแขกเกี่ยวข้าว หรือเสร็จจากการทำงาน เพื่อความสนุกสนาน ผ่อนคลาย หลังเหนื่อยล้าระหว่างการทำงาน มักร้องเนื้อหาเกี่ยวกับการทำนาและการเกี่ยวพาราสี ไม่มีดนตรีประกอบ ใช้เพียงการตบมือแทนจังหวะ

ภาพ: การร้องเพลงของนักศึกษา คณะเกษตรศาสตร์ และทรัพยากรธรรมชาติ

สุดท้ายแล้ว สิ่งที่เกิดขึ้นนอกเหนือจากการอนุรักษ์ศิลปะ วัฒนธรรม และประเพณีอันดีงามเอาไว้ก็คือ การสร้างความสามัคคี และการช่วยเหลือกันของนักศึกษาทั้งภายในและภายนอกคณะ

ขอบคุณมอบสนับสนุนที่ทำให้โครงการดีๆนี้เกิดขึ้นมา

คณะเกษตรศาสตร์และทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลตะวันออก

กองบรรณาธิการ

คณบดีคณะเกษตรศาสตร์และทรัพยากรธรรมชาติ

รองคณบดีฝ่ายบริหารและแผน

รองคณบดีฝ่ายวิชาการและวิจัย

รองคณบดีฝ่ายกิจการนักศึกษาและกิจการพิเศษ

ผู้ช่วยคณบดีฝ่ายงานฟาร์ม

ผู้ช่วยคณบดีฝ่ายแนะแนว ประชาสัมพันธ์และกิจการพิเศษ

หัวหน้าสาขาวิชาเทคโนโลยีการผลิตพืช

หัวหน้าสาขาวิชาสัตวศาสตร์

หัวหน้าสาขาวิชาประมง

หัวหน้าสาขาวิชาเทคโนโลยีภูมิทัศน์

หัวหน้าสาขาวิชาวิศวกรรมเกษตรและเทคโนโลยี

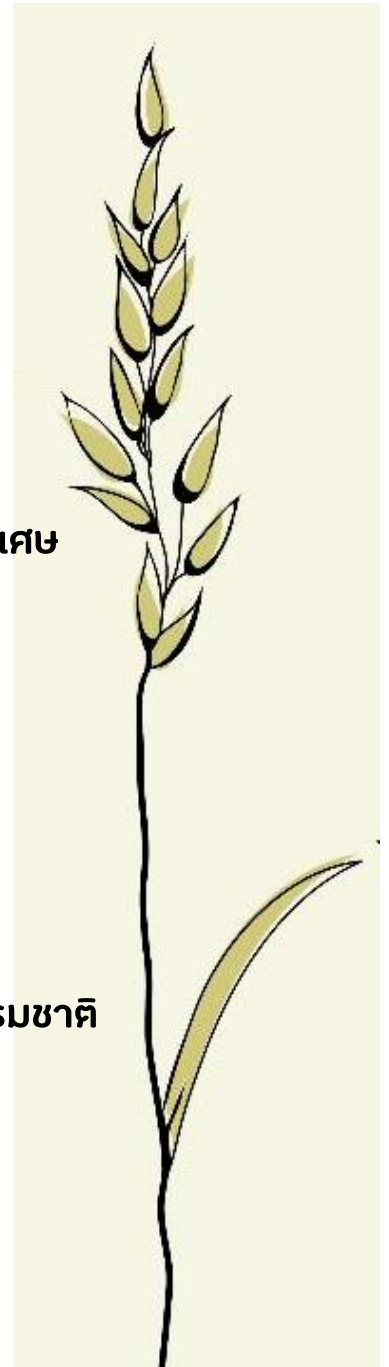
หัวหน้าสำนักงานคณะเกษตรศาสตร์และทรัพยากรธรรมชาติ

ผศ.ดร.รัตติกาล เสนน้อย

ดร.สุพรรณษา ชินวรรณิ

อ.ภาณุ เอี่ยมต่อม

นายชูชัย เชี่ยวชาญ

คณะเกษตรศาสตร์และทรัพยากรธรรมชาติ

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลตะวันออก วิทยาเขตบางพระ

43 ม.6 ต.บางพระ อ.ศรีราชา จ.ชลบุรี

Website: <http://agri.rmutto.ac.th/>

Facebook: <https://www.facebook.com/AGRI.RMUTTO/>

โทร. 089-2454388

WEBSITE

FACEBOOK